

КРАТКИЙ КУРС ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА

Перевод – передача информации, содержащейся в данном произведении речи, средствами другого языка (О. С. Ахманова, Словарь лингвистических терминов, Москва 1966, с. 316).

В большинстве случаев переводчик не должен дословно переводить структуру исходного текста. Адекватный в функциональном отношении перевод представляет собой не сходство средств выражения, а сходство содержаний мысли, т. е. правильное понимание инвариантного смысла подлинника и его воспроизведение соответствующими средствами выражения. Очень часто эти средства не совпадают со словарными эквивалентами, так как они тесно связаны с данным контекстом.

Далее в тексте „Курса...“ в тех случаях, когда это функционально мотивировано, мы переходим на чешский язык. При этом исходим из предположения, что декодирование чешской грамматической терминологии средствами русского языка является в высшей степени бесперебойным (т. е. без помех) чем обратный прием; в конечном счете чередование русского и чешского языков вызвано практическими лингводидактическими целями.

Переводчик располагает целым рядом приёмов перевода, в число которых входят - и являются наиболее употребительными – переводческие трансформации (překladatelské transformace):

1. Выядрění vět se všeobecným podmětem: V obou jazycích jsou prostředky k vyjádření všeobecnosti různé: v ruštině je to zejména 3. os. pl., v češtině 1. os. pl., nebo 3. os. sg. zvrátěného slovesa. Např.:

Этим свойством жидкости постоянно пользуются в технике, ...

Těto vlastnosti využíváme/se využívá v technice, ...

2. Záměna trpných konstrukcí činnými (a naopak): Užití trpného rodu v ruštině má důležité místo především v odborném textu. Je-li činitelem děje osoba nebo kolektivní činitel, je v ruštině trpná konstrukce, kdežto čeština dává přednost činnému vyjádření. Např.:
Окончательное же доказательство существования нейтрона было дано английским учёным Джеймсом Чедвиком.

Avšak definitivní důkaz o existenci neutronu podal anglický vědec James Chadwick.

Орачně:
Jak jsme již řekli . . .

Как уже нами было сказано ...

... obranná úloha leukocytů, kterou objevil ruský vědec I. I. Mečnikov.

... защитная роль лейкоцитов, открытая русским учёным И. И. Мечниковым.

3. Záměna slovních druhů (transpozice) je v překladu vyvolávána např. neexistencí slova téhož slovního druhu v druhém jazyce, různými normami spojovatelnosti, funkčními příčinami. Tak v oblasti odborného pojmenování používá ruština více než čeština neshodného substantivního přívlastku, v překladu bývá naopak adjektivní shodný přívlastek. Např.:

*процесс производства
средства массовой
информации*

*výrobní proces
hromadné informační (sdělovací)
prostředky*

Někdy musí být slovní druh nahrazen jiným, protože neexistuje vhodný slovníkový ekvivalent. Např.:

Я где-то читал, что женщины не любят неудачников.

Slovníkovým ekvivalentem k „неудачник“ je „smolař“.

Vhodnější je však překlad: Někde jsem četl, že ženy nemají rády ty, kdo nemají úspěch,/kterým se nic nedaří.

Substantivum zde bylo nahrazeno rozvinutou větnou konstrukcí.

Jiné případy záměn souvisí s tzv. desémantizací: Určité sloveso nabývá oslabeného lexikálního významu, stává se pomocným a dochází k přechodu slova v jiný slovní druh, např. v předložku:

... привлечь всех граждан нашей родины на сторону укрепления демократии
... získávat všechny občany naší vlasti pro upevňování demokracie.

4. Proces kondenzace a rozvinutosti (plné predikativnosti): Proces kondenzace znamená vyjádření, záměnu složitějšího útvaru (složitější myšlenky) útvarem sevřenějším. Gramaticky je řadíme k tzv. polovětným vazbám. Myšlenku, tj. větu (zpravidla vedlejší) nahradíme jmenným výrazem, což v ruštině souvisí s větší tendencí ke jmennému vyjadřování. Proto českou větu vedlejší nahradíme v překladu do ruštiny dějovým podstatným jménem (především v knižním projevu). Např.:

Абы се zvýсила hmotná заинтересованост ...

В целях повышения материальной заинтересованности ...

В případě, že naši nabídku odmítáte, sdělte nám to neprodleně.

В случае отказа от нашего предложения сообщите нам об этом немедленно.

Opačně je zapotřebí při překladu z ruštiny do češtiny nahradit jmenný výraz rozvinutým, zpravidla větou vedlejší. Např.:

Немногочисленная авиация прилагала все силы для оказания помощи наземным войскам.

Neпоčetné letectvo vynakládalo všechny síly, aby pomohlo pozemním vojskům.

V ruské větě může dojít k nahromadění řady substantiv za sebou, čemuž se čeština vyhýbá. Proto je nutné pomocí transformací tento řetězec rozrušit. Např.:

Осуществление этих специфических функций требует сосредоточения в руках государства крупных фондов денежных средств.

Pro plnění těchto specifických funkcí je nutné, aby stát soustřeďoval do svých rukou velké fondy peněžních prostředků.

5. Záměna větných útvarů: V překladu z češtiny do ruštiny činí např. potíže překlady se slovem člověk. Je-li ho užito v zevšeobecnujícím významu, dochází v překladu k transformaci ve větu s všeobecným podmětem. Např.:

S vámi se člověk

С вами не договориться.

nedomluví.

Nebo: Чловěk se nesmí tak

Нельзя так волноваться.

rozčilovat.

6. Záměna multiverbizačních pojmenování: Při překladu z ruštiny do češtiny je nutné se vyhýbat nadbytečnému používání sémanticky málo zatížených slov, která v ruštině

mnohdy vytvářejí spolu s plnovýznamovým slovem lexikální jednotku, a nahrazovat taková víceslovná pojmenování jednoslovnými.

Multiverbizační pojmenování vznikají transformací jednoslovného pojmenování ve víceslovné především u slovesných pojmenování. Např.:

<i>распространяться</i>	<i>получать распространение</i>
<i>согласиться</i>	<i>дать согласие</i>
<i>помогать</i>	<i>оказывать помощь</i>

Slovesná složka má význam oslabený, pomocný, zatímco substantivum je nositelem informace.

Multiverbizační pojmenování lze překládat dvojím způsobem:

- 1) buď rovněž pojmenováním multiverbizačním, nebo
- 2) jednoslovně (vhodnější z hlediska českého jazyka):

подвергать анализу *provádět analýzu, analyzovat*

вызывать увеличение *způsobovat zvýšení, zvyšovat*

Провёл посадку самолет ..., совершающий рейс по маршруту Лондон – Москва.
Пřistálo letadlo, které létá na lince ...

Это важная проблема, вызывающая беспокойство педагогов.

Je to důležitý problém zneklidňující pedagogy.

Podobně je tomu u tzv. analytických příslovcí, která jsou rovněž výsledkem multiverbizace:

экспериментально

экспериментальным путём

так

таким образом

V důsledku oslabení významu nemusí být v jazyce překladu substantivum vyjádřeno a celek přeložíme jednoslovně, adverbiem, paralelním jednoslovním výrazem:

неявным образом

implicitně

экспериментальным путём

experimentálně

Někdy je ovšem možný v češtině dvojí překlad, protože i čeština tato multiverbizační pojmenování zná:

Динамит получается (изготавливается) химическим путём.

Dynamit se připravuje chemickou cestou, chemickým způsobem, chemicky.

7. Slovosledná transformace: Rozdíly ve slovosledu (порядок слов) musí překladatel respektovat, aby překlad nebyl „doslovný“.

Ve větě je např. důležité místo shodného přívlastku vyjádřeného přídavným jménem slovesným (причастие). V ruštině může tento přívlastek stát za určovaným substantivem jako volně připojený (книга, лежащая на столе), nebo může být uveden do pozice před určovaným substantivem v těsném připojení (лежащая на столе книга). Mezi přívlastek a určované substantivum mohou být vloženy často bohatě členěné výrazy rozvíjející přívlastek. Je to tzv. interpoziční slovosled. Čeština tento těsný přívlastek vyjadřuje častěji jako volný, umisťuje ho za určované substantivum. Např.:

В случае просрочки поставки товара против установленных в контракте сроков продавец уплачивает покупателю штраф.

Při prodlení v dodávce zboží proti lhůtám stanoveným ve smlouvě platí prodávající kupujícímu penále.

Выше uvedené věty vyjevují i nutnost inverzního slovosledu v překladu, je-li v ruštině na 1. místě příslovečné určení. Pak je v 2. větěné pozici podmět, kdežto v češtině přísudek.
Např.:

После возвращения на родину Римский-Корсаков создал оперу „Снегурочка“.

Po návratu do vlasti vytvořil Rimskij-Korsakov operu „Sněhurka“.

(К трансформациям 1–7 см.: Man, O.: Transformace jako překladatelský postup, Ruský jazyk 1975/76, č. 6)

В процессе перевода необходимо учитывать отличительные признаки функциональных стилей исходного и целевого языков (при основательном знании „параметров“ определенного функционального стиля.

Функциональный стиль – это разновидность речи, которая создаётся особым, специфическим отбором и организацией общеупотребительных языковых средств, а также особыми, специфическими средствами данного стиля, определяющимися задачами общения в соответствующей сфере.

Принято выделять чаще всего следующие функциональные стили: научный (научно-технический), официально-деловой (административный), разговорный, художественный, газетно-публицистический.

Главные признаки научного стиля:

1. преобладание имен существительных и прилагательных, в том числе отглагольного происхождения;
2. насыщенность текста словами и словосочетаниями терминологического характера; (Термин является наименованием специфического понятия определенной области науки, определенной научной специальности. Термины, как правило, не переводятся в собственном смысле слова, а заменяются, подвергаются субституции при условии, что терминологическая система другого языка стандартизирована.)
3. использование абстрактной лексики;
4. употребление слов в прямом, номинативном значении;
5. использование прямого порядка слов в предложениях;
6. преобладание сложных предложений, преимущественно сложноподчиненных;
7. упорядоченная система связей между частями текста, логическая последовательность изложения, объединение отдельных предложений в более крупные синтаксические единицы (абзацы), использование специальных связующих слов: союзов, вводных слов и т. д. (См. ещё и: прежде чем – надо, однако, зато, кроме того, наконец, таким образом, наоборот).

Главные признаки газетно-публицистического стиля:

1. наличие слов и словосочетаний, связанных с явлениями общественной жизни;
2. использование общеупотребительной лексики, рассчитанное на доходчивость изложения;
3. информативная насыщенность – сообщение сведений с приведением конкретных фактов;
4. стилистическая многообразность употреблении средств выражения в зависимости от жанровой типологии: лаконичность выражения (явление, характерное для газетной информации), факультативная, необязательная актуализация выражения в газетных заголовках, умеренное использование изобразительно-выразительных средств в некоторых пассажах некоторых жанров (см., напр., репортаж).